

623.459

4-45.

4 AUG 2016

Հրատարակութիւն Հիւանանի
Օգնութեան Խաչի Շրջանային
Վարչութեան

ՏՈՒԲԹ. Օ. ԿԵՐԿԷՐԵԱՆ

**ՕՂԱՅԻՆ ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ
ՎՏԱՆԳԸ ԵՒ ԻՆՔՆԱՊԱՅՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ**

Կարգացէ՛ք եւ պահեցէ՛ք իշխ զբերոյ՛կը.
Օրին մէկը ան կրնայ կեանքերնիդ փրկել:

ՏՊ. «ՓԻԻՆԻԿ»
ՎԱՂԻՆԱԿ Ս. ՔԻՐՈՍ ԵՒ ՈՐԴԻ
ՊԵՐՈՒԹ (Նահր)

1940

623.459
4-45

20.05.2013

Հանձնարարական
միջոցառումներ
մասնավորապես

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՅՈՒՆԱՐԻ
ՄԱՍԻՆԻՍՏՐԱՏՈՐԱՏԻ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՅՈՒՆԱՐԻ
ՄԱՍԻՆԻՍՏՐԱՏՈՐԱՏԻ
ՄԱՍԻՆԻՍՏՐԱՏՈՐԱՏԻ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՅՈՒՆԱՐԻ
ՄԱՍԻՆԻՍՏՐԱՏՈՐԱՏԻ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՅՈՒՆԱՐԻ
ՄԱՍԻՆԻՍՏՐԱՏՈՐԱՏԻ

623.459

4-45

Հրատարակություն Հիբանանի
Օգնություն իսկի Շրջանային
Վարչություն

ՏՈՒԹ. Օ. ԿԵՐԿԵՐԵԱՆ

ՕՂԱՅԻՆ ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ
ՎՏԱՆԳԸ ԵՒ ԻՆՔՆԱՊԱՅՄԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Կարգացե՛ք եւ պահեցե՛ք սոյն գրքոյկը.
Օրին մէկը ան կընայ կեանքերնիդ փրկելը

ՏՊ. (ՓԻԻՆԻԿ)

ՎԱՆԻՍԱԿ Ս. ԲԻՐԱՏ ԵՒ ՈՐԴԻ

ՊԵՐՈՒԹ (Նահր)

1940

13.325

623.459

1.45

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԲ

Ամեն մարդ խաղաղութիւն կ'ուզէ:

Ամեն ո'ք, երկրագունտիս վրայ, այս բո-
ւետիս, իր հոգիին խորքէն խաղաղութիւն կ'ուզէ:

Հօգօրներն իսկ, հակառակ իրենց աշխարհա-
կալական և հողային տիրապետական անյադ
մղձաւանջին, իրենց հոգիին խորքէն կ'ատեն
պատերազմը:

Որովհետեւ ամէն մարդ կը գուշակէ, կը
նախատեսէ, այն անելի և քստմնելի հեռանը-
կարը որ կը ներկայացնէ ներկայիս պատերազմի
վտանգը: Պատերազմը չէ այնպէս, ինչ որ էր
երբեմն. քաջ պէտք է գիտնանք ուրեմն երկու
րան:

1) Որ՝ ներկայիս հակառակ միջազգային օ-
րէնքներու և պատերազմական դաշնագրերու,
իւրաքանչիւր պատերազմիկ կողմ՝ մարդկու-
թիւնը սպաննող, քաղաքակրթութիւնը բնաջն-
ջող, գիտական ամենասոսկալի, քիմիական տը-
մարդկային եւ աներեւակայելի զէնքերով աս-
պարէզ պիտի իջնէ:

2) Որ՝ ներկայիս պատերազմը ո'չ միայն
ցամաքային, ծովային, ընդծովեայ, այլ նաւա-

61990-67

նաւանդ օղային է և թէ սոյն օղային վտանգը
կ'սպառնայ ո՛չ միայն պատերազմիկներուն, այլ
կրնայ սպառնալ ճակատէն շատ հեռու գտնուող
անպաշտպան ժողովուրդին:

Ահա թէ ինչո՞ւ համայն տիեզերք, սոյն գի-
տակցութեամբը, սոսկում կ'զգայ պատերազմէն
եւ խաղաղութիւն կը բաղձայ:

Եւ ահա թէ ինչո՞ւ սոյն մի քանի տողերով
կ'ուզենք խիստ ամփոփ խտացեալ կերպով բա-
ցատրել էականը՝ թէ ի՞նչ է օղային վտանգը
և ինչպէ՞ս ինքնապաշտպանուելու է:

Այսպէսով կը խորհինք խիստ օգտակար ծա-
ռայութիւն մը մատուցանել մեր հայրենակից-
ներուն:

Օ. Կ.

ՕԴՅՅԻՆ ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՎՏԱՆԳԸ

1914էն ի վեր 1200 նիւթեր նկատի առնը-
լած, 700 տեսակ կազեր ուսումնասիրուած, 70
տեսակ փորձուած և 20ի չափ կազեր միայն
գործածութեան մէջ ներմուծուած են:

Սաղաղութեան ատենի ճարտարարուեստի
քիմիական հսկայ հաստատութիւնները որոնք
կը պատրաստեն՝ դեղագործական, անուշահո-
տութեան, ներկի, լուսանկարչութեան ևայլն
արտադրութիւններ, իսկոյն կը վերածուին
քիմիական գինարաններու:

Թուեալոր կազերը որ 1915-18ի համաշ-
խարհային պատերազմին ի յայտ եկան, որպէս
ամենահուժկուն, ամենաազդեցիկ գէնքը և ա-
մենասարսազդեցիկը, ի՞նչ նորանոր անակըն-
կալներով, ի՞նչ անլուր և աներևակայելի երևոյթ-
ներով հրապարակ պիտի գան ո՛չ ոք ի վիճակի
է հանգամանքօրէն արտայայտուիլ:

Այն ինչ որ գիտենք, այն է որ՝ գործնակա-
նօրէն գոյութիւն ունին երկու գիտական հսկայ
ճակատներ:

Մին կ'աշխատի զարգացնել յարձակողականը,

սչինչի ենթարկել պաշտպանողական միջոցները աւելի մարդ սպաննել:

Միւսը՝ կ'աշխատի զօրացնել պաշտպանողականը, չեզոքակացնել յարձակողական միջոցները և պաշտպանել անմեղ մարդկութիւնը վայրագ, տմարդի, մահացուցիչ միջոցներուն դէմ:

Օգային վտանգը օրըստօրէ աւելի կ'աւելնայ որովհետեւ սաւառնակներու գործելու դաշտը կը մեծնայ և ռումբերու ծանրութիւնը կ'աւելնայ: Երէկ ռմբակոծումներու սահմանը - միջոցը 200 քիլօմէթր էր, այսօր 4-500 եւ կարգ մը ախտար սաւառնակներ կրնան մինչեւ 1000 քիլօմէթր և աւելի տարողութեամբ գործել: Շնորհիւ նոր րատիօկօմմէթրիք սխիթէմին ցարեկուան ռմբակոծումները կրնան շատ բարձրէն ըլլալ: Կարգ մը սաւառնակներ կրնան ամպերուն մէջէն և աւելի բարձրէն թռիլ, ուղղութիւններին պահել և զօրեղ կերպով, զինեալ վիճակով, ռմբակոծել, յարձակիլ առանց տեսնուելու եւ խանգարուելու հակաօդային սպառարկութեան սաւառնակներէն:

ՕՂԱՅԻՆ ՅԱՐՁԱԿՄԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

ՌԻՄԲԱԿՈՑՈՒՄՆԵՐ

1. — Պայթուցիկ ռումբեր. 18—1800 քիլօկրամ ծանրութեամբ:

Անձերու թէ շէնքերու դէմ՝ աւերիչ, քանդող, վերաւորող, մահացնող:

Կը փչեն՝ նախապէս բռնկած հրկիզումները և կը հրահրեն:

Կը ցրուեն, կը տարածեն, փքոցի նման, թունաւոր կազերը:

Դէպի խորութիւն, 300 քիլօկրամէն աւելի կշռող ռումբերը կը թափանցեն հողին մէջ, տունները, ներքնայարկ թաքստոցները մինչեւ 12-20 մէթր, իսկ պէթօն արմէին մէջ մինչեւ 1-4 մէթր: Նշանառութեան մարզին մէջ հրետանիներու չափ կատարեալ չէ, սակայն վերջին սպանիական քաղաքացիական պատերազմը խիստ օգտակար փորձառութիւններ և մարզումներ սորվեցուց:

2. — Հրծիգ ռումբեր. 2 տեսակ են:

Բոցավառ եւ դիւրութեամբ բռնկող հեղուկ նիւթեր կը պարունակէ և անմիջապէս բռնկելով, զօրաւոր հրդեհներ կը պատճառեն:

Թեթեւ մետաղներու բաղադրութիւն մը, 1—10 քիլօկրամ ծանրութեամբ, բռնկումը 1500—2500 աստիճան ջերմութիւն կ'արտադրէ և իր այրեցումին հարկաւոր թթուածինը իր մէջը կը բովանդակէ, այնպէս որ առանց օդի կրնայ բռնկիլ և այրիլ:

Ասոնք կրնան պարունակել միանգամայն պայթուցիկ նիւթեր որոնք կրնան ուշ պայթիլ, ինչպէս նաեւ թունաւոր կազեր:

3. — Թունաւոր կազի ռումբեր:

Ասոնք ներկայիս 100 քիլօկրամէն աւելի կը կշռեն. բազմամարդ քաղաքներու վրայ սոսկալի

արգիւնքներ կրնան ունենալ, իրենց արգիւնքին և կազմութեան օրկաններուն վրայ կատարած ազդեցութեան համեմատ կը դասաւորուին հետեւեալ ձեւով:

Ա. Շնչահեղձ կազեր. (կազ սիւֆօքան ու ասֆիքսիան). տիպար՝ քլօր:

Ասոնք կը յարձակին ուղղակի շնչառութեան գործարաններուն:

Իրենց խտացումին և տեւողութեան համապատասխան կ'առթեն թեթեւ բորբոքումներ կամ լուրջ եւ մահաբեր բարդութիւններ:

Վերջին համաշխարհային պատերազմին աւերակէն շատ ասոնք գործածուեցան. կազային են. կոհակի ձեւ, ամպի նման կը տարածուին. օ տը ժալէլի հոտ ունի՝ գործինակ քլօրը. ասոնք գործածուեցան գերմաններու կողմէ 22 Ապրիլ 1915ին: Եւ փտած չոր խոտի հոտ ունի ֆօսֆէնը:

Բ. Խարանիչ կազեր. (կազ վէզիքան). տիպար՝ իրէրիթ:

Ասոնք կը յարձակին բոլոր խնաթաղանթներուն (մ'իւքէօզ) առանց խտրութեան. աչքերուն, շնչառութեան գործարաններուն, մորթի վերնամաշկին, հագուտեղէնի, ուտեստեղէնի. հողին մէջ կը մնայ մինչեւ 15 օր. կրնայ 5—10 օր աննշմարելի ըլլալ և ինքզինքը չը մատնել:

Ասոնց ամենէն սոսկալին իրէրիթ ըսուածն է որ 1917 Յուլիսին գերմաններու կողմէ Իբրը քաղաքին վրայ գործածուեցաւ:

Այս կազը՝ հեղուկ է. սխտորի հոտ ունի. ու

ըով կը յորջորջուի «կազ մութարտ», իր այրուածքները կրնան պարզ բորբոքումէն մինչեւ Յրդ. աստիճանի այրուածք ներկայացնել: Իր ազդեցութիւնը՝ դարանակալ, մնայուն և տեւական է:

Գ. Գրգռիչ Կալեր. (կազ իրիթան) տիպար՝ «Պրոմիւտ տը պէնգիլ արսին» Ասոնք կը յարձակին բոլոր հիւսուածոյներու եւ խնաթաղանթներուն բացի թոքի բջիջներէն: Ասոնք 2 տեսակ են՝

1] Արտասուարեր կազեր. (Լաքրիմօժէն) Երբ աչքի թաղանթներու ազդեն. ասոնք նպատակ ունին առժամեայ կերպով կոյրցնել պատերազմիկները: Կան որ կը գործածուին իրայատուկ ատրճանակաձեւ գործիքներով թշնամիին կամ ոճրագործին երեսին, զայն կոյրցնելու և ձերբակալելու համար. կան որ խիստ սիրտ խառնուող և փսխող կը պատճառեն «վօմիթինք կազ»: Զլօրօքիբրին՝ որ համեմատացի հոտ ունի (ըէն տէրիս):

2] Բռնգտացնող կազեր. (լէ սթէրնիլթաթուար) Երբ շնչառութեան ուղիներուն ազդեն՝ կը բռնգտացնեն, հազ եւ փսխուող, կոկորդի այրուածք, քիթի հոտում, թուքի շատնալ են. կը պատճառեն: Ասոնք հեղուկ կամ խիստ հիւլէացած փռի վիճակի մէջ պայթուցիկ ուղմբերով կը նետուին: Ասոնց արդիւնքը անմիջական եւ անցողակի է: Գերմանները գործածեցին 1917ին:

Յիշենք Հէվիզիթ ըստած կազը՝ գտնուած Ամերիկացիի մը կողմէ. ժեռանիօմի հոտ ունի. իրէրիթէն աւելի վէսիքան է. կը յորջորջուի մահուան ցողը. սոյն կազը անձրեւի նման կը թափեն:

Յիշենք Կազ Լապիրէնթիք (բաւղային կազ) ըստածը որ գլխի պտոյտ պատճառելու յատուկ է:

Յիշենք բոցավառ և հրկիզուելու ենթակայ հիւթերու մասին որոնք պիտի նետուին անտառներու եւ բազմութիւններու վրայ:

Յիշենք (լէ կազ ֆիւմիժէն) ծուխ արտադրող կազերը որոնք կը գործածուին մարտական որպէս հնարք և վարպետութիւն: Ասոնք կ'արտադրեն անթափանցիկ և երբեմն ալ թունաւոր ամպեր, շուարեցնելու համար թշնամին:

Գիտական աշխարհը կը խօսի նաեւ հեղուկ հիւթերու կամ բիւրեղացած փոշիներու մասին որոնք ո՛չ միայն թոյներ ալ նաեւ հիւանդաբեր միջոցներու գիւլթիւրներ կը պարունակեն և պիտի սրսկուին յատուկ սաւառնակներու միջոցաւ անմեղ ժողովուրդներու և քաղաքներու վրայ:

4. Ընդհ. թունաւոր կազեր. (Թօքսիք ժէնէո)

Ասոնք մորթին կամ խնամթաղանթին ո՛րեւէ վնաս չեն պատճառեր: Տեղական հանգամանք չունին ալ ընդհանուր: Շնչառութեան գործարաններէն ներս կը թափանցեն եւ կ'ազդեն՝ արեան, սրտին և ջիղերուն և մեր ներքին գոր-

ծարանական կազմերը կեանքի անընդունակ կ'ընեն:

Ա. Ասիտ սիանիտրիզ և գազօսիլիզօսիանիտ կազերը. որոնք խիստ ցնցող են. կրնան Յ վայրկեանէն մահացնել իրենց քանակին համեմատ. լեղի նուշի համն ու հոտն ունին. խաղաղութեան ատեն՝ կը գործածուին կենդանիներն ու միջատները սպաննելու. Երկրորդ կազը՝ անձրեւի նման կը նետուի օդին մէջ և անմիջապէս կը կոյրցնէ ժողովուրդները որոնց կը հասնի, կը դաշի կամ կը հասնի միմիայն անոր բուրումը:

Բ. Օրգիտ տը քարպօնը. խաղաղութեան ատեն մեր կրակարաններէն, վառարաններէն և օդակազի լամբաներէն արտածուած և 20առ հաւրիւր թունաւորումներ պատճառող կազն է: Նա մէկ օրէն միւսը կրնայ պատերազմի կազերէն ամենէն սոսկալին եւ մահացուցիչը դառնալ: Օրինակ՝ 150 կրամնոց պայթուցիկ ռումբ մը կ'արտադրէ 10 մէթր խորանարդ Օրգիտ տը քարպօն որը ներքնայարկ ապաստաններու մէջ կրնայ օդը ապականել և թունաւորում պատճառել: Ի՞նչ պիտի ըլլար արդիւնքը եթէ ռումբեր պարունակէին, սրսկէին և պայթեցնէին հեղուկ օրգիտ տը քարպօնի պլօքներ: Ապագան ի՞նչ անակնկալ վերապահած է... չենք զիտեր: Վերջացնելու համար ըսենք որ՝

1] Թշնամի օդանաւեր ցածէն սաւառնելով կրնան ժողովուրդին վրայ յարձակիլ քաղաք-

ճոցներով (միթրայեօզ), խուճապ և անկանոն փախուստ ստեղծելու համար:

2] Թշնամի սաւառնորդները կրնան մինչև վար իջնալ՝ անկարգելաւորներ (ըստաշիւթիստ) յատուկ նպատակներով, ամբողթիւններ, կամուրջներ են. քանդելու համար:

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Օդային յարձակումներու վտանգին դէմ պաշտպանուիլ, դիմադրական եւ պաշտպանողական միջոցներ նախատեսել եւ վտանգը կանխել, ո՛չ թէ պատերազմի վախն ու սարսափը տարածել և ժողովուրդը խուճապի մատնել է, այլ հայրենասիրական եւ մարդկային պարտականութիւն մըն է՝ դաստիարակել և կանխապատրաստել ժողովուրդը, դիմադրաւելու վրտանգը՝ գիտակցաբար, հանդարտութեամբ և պաղարհիւնութեամբ, չգտնուելու համար անակրնկալի և անպատրաստի դրութեան առջև:

Պաշտպանութեան յատակագիծը.

1) Ընդհ. Ապահովութեան կարգադրութիւններ. (հետազօտիչ, պահակ, լրաբեր, ահազանդ, հաղորդակցութիւն ևլն):

2) Գործօն պաշտպանութեան կամ դիմադրութեան կարգադրութիւններ: (տէֆանս արթիվ) Օդային թէ ցամաքային միջոցներով:

Ասոնք զօրու կարգադրութիւններ են որ կ'ընձեռնեն զինուորական իշխանութիւնները՝ ժողովուրդին վտանգը սահմանափակելու, խուճ-

ճապի չմատնելու և բարձր պահելու համար երկրի մը բարոյականը:

3) Կրատարական պաշտպանութեան կարգադրութիւններ. (տէֆանս ըստիվ) որը իշխանութիւններու եւ ժողովուրդին գործն է: Այս մարզին մէջ ունինք ընելիք 2 տեսակ միջոցներ՝

Ա. Նախազգուշական միջոցներ. —

1) Բաղաքը պարպել. — Հեռացնել այն որ երկրին պաշտպանութեան գործին մէջ ունէ դեր չունի. այսպէսով նախատեսուած կ'ըլլայ օդային ամենէն մեծ վտանգներէն մին՝ ժողովուրդին խուճապը, և պահպանուած ու բարձր պահուած ամենէն ուժեղ յենարաններէն մին՝ երկրի մը բարոյական կորովը:

Կարելի է ցորեկները գործ ունեցողները գիշերը հեռացնել. և քաղաքին մէջ պահել մի միայն անոնք որոնց պարտականութիւնը կ'ըստիպէ մնալ գիշեր ցորեկ: Այս վերջիններու պաշտպանութիւնը կ'ապահովենք՝ 2 ձեւով՝ Անհատապէս և հաւաքապէս:

Ա- Անհատական միջոցներ. —

1) Դիմակներով որոնք՝ երկու սկզբունքի վրայ հիմնուած են:

Ոմանք կը գտնն շնչուած օդը, կը մաքրեն թունաւոր մթնոլորտի փստակար կաղերը՝ չեզոքացնող նիւթերու շնորհիւ և ենթակային կը հայթայթեն մաքուր օդ, զերծ թունաւոր կաղերէ (մասօ ֆիլթրան):

Ուրիշներ՝ արտաքին թունաւոր օդը չեն

գործածելու, կատարելու սուղագրեցողի մը պէս ենթական գերծ կը պահեն բոլոր վնասակար կազմերէ և անոր կը հայթայթեն թթուածին ուրոշ սխիւթէմով (մասագ իզօլան)։ Առաջին տեսակը ժողովուրդին, իսկ երկրորդը՝ բժիշկներու և հա-կանեխիչներու համար է։

2) Մասնատու հանդերձողներով Անթա-փանցիկ կերպանէ կամ քառաչուքէ պատրաստուած գլխանոց, ձեռնոց, հագուստ, կօշիկ ևլն։

Դիմակներ գոյութիւն ունին ձիու, շունի համար. ինչպէս նաև կօշիկներ։

Դիմակի հարցը ներկայիս բացարձակօրէն կա-տարելագործուած է եւ կը պաշտպանէ բոլոր գոյութիւն ունեցող, երեւակայիլի հաւանական, պարզ թէ բաղադրեալ, թեթեւ թէ ծանր, բոլոր կազմերու դէմ միայն պէտք է զայն գործածել գիտնալ։

Բ. Հասարական միջոցներ. —

Պէտք է հաստատել ապաստանարաններ (սպորի) գիտականօրէն հաստատուած և պաշտպանուած։ Այնպիսի տեղեր՝ ուր կազմը չկարենան մտնել։ Հաստատել՝ օդը զտող եւ վերածնող կամ վերանորոգող ամրափակ սխիւթէմներ։

Ինչպէս երկու տեսակի դիմակ կայ, նոյնպէս երկու տեսակի ապաստանարաններ գոյութիւն ունին միեւնոյն սկզբունքով։ Մինչեւ իսկ գոյութիւն ունին ճնշեալ օդով (էն գօմփրիմէ) յատուկ, իտէալ ապաստանարաններ։

Ասոնք պարտին լրացնել կարգ մը պայմաններ։

1) Պաշտպանել կազմերու դէմ և տպահովել 3 ժամուան համար օդ, տրամադրելով իւրաքանչիւր անձի առնուազն 1 — 1.5 խորանարդ մէթր օդ իւրաքանչիւր ժամուան համար և 1 մէթր քառակուսի տեղ։

2) Ամէն հաւանականութեան հանդէպ ունենալ՝ դիմակ տրամադրելի։

3) Բացարձակօրէն ստիպողական լոյսը՝ ելեկտրականութիւնն է։ Գրպանի ելեքտրական լամբեր ունենալ։

4) Ծխելը, մոմ, քարիւղ վառելը բացարձակապէս արգելուած է։

5) Կերակուրները, խմելիքները տաքցնել ալքոլով։

6) Կահաւորում խիստ ստիպողական եւ անհրաժեշտ պէտքեր միայն։

7) Միզաման, պէտքարան, և կղկղանքի ոչնչացումը ապահովել Սուտ քօսթիքով. դրանը առջեւ, Բըլօրիւր տը 20 լեցնել։

8) Սնունդ կը հայթայթուի ի հարկին պարենաւորման յանձնախումբի կողմէ։

9. Սղոց, թի, բահ, բրիչ, կացին, առատ առազ և հականեխական գեղեր ու գործիքներ ունենալ։

10) Բացարձակօրէն անշարժ և հանդարտ մնալ որպէս զի նուազ թթուածին սպառենք և գուրս ձգել այն ամէն ինչ որ աւելորդ օքսիժէն կ'սպառէ։

Ինչպէ՞ս ստուգել որ թունաւոր կազ մտած է:

1) Կազերը երբեմն կը մառնուին իրենց հոտերով:

2) Սիկարին մուխը տհաճոյ համ մը կ'ուսենայ եթէ օդին մէջ Իքէրիթ, Արսին, Փօսմէն գոյութիւն ունենայ:

3) Մուկի, գանարեայի եւն. փոքր անասուններու զգայնութիւնը փորձել:

4) Որոշ գործիքներ՝ տէթէթթէօր որոնք անմիջապէս կը ցուցնեն թունաւոր կազերու գոյութիւնը:

Ինչ ընել եթէ կազը մտած է:

1) Անմիջապէս դիմակ անցնել եւ զայն ունշացնել քիւլվէրիզաթէօրով կամ պարզ Փըլայթօրս գործածել, չէզոքացնող հեղուկներով:

2) Եթէ դիմակ չունինք, գլուխնիս փաթթել բուրդէ ծածկոց մը Բրիսթօ տը սուտի լուծոյթի մէջ թաթխուած:

3) Ճեղքերը, ծակերը փնտռել և գոցել. եթէ չկըցանք և ապաստանարանը զօրաւոր կերպով վարակուած է անմիջապէս պարպել և հեռանալ:

Ինչպէ՞ս ստուգել որ ներշնչուած օդին պարբաւած թթուածինին քանակը լայնօրէն բաւա-

Փորձեցէք վառել լուցկի մը կամ մօմ մը: Որքան ատեն որ փորձը յաջողի կը նշանակէ, թթուածինի համեմատութիւնը լաւ է:

Եթէ լուցկին չի վառի, կը նշանակէ որ սիմէնի համեմատութիւնը այն աստիճանի է որ

անմիջական վտանգ չիկայ. սակայն խիստ կենսական անհրաժեշտութիւն մըն է ամենամօտիկ ժամանակի մը մէջ, որքան շուտ որ հնար է, օդը նորոգել:

Ապաստանարաններով կարելի է ապահովել նորածինները, մանուկները, ծերերը, հիւանդները, որոնք չեն կրնար դիմակ գործածել: Այնպէս որ կարելի է հաստատել հոն՝ ընտանիքներ, վիրաւորներ, քլինիք, հիւանդանոց եւն:

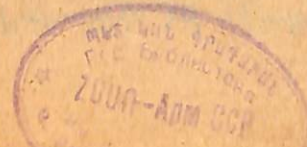
Խորամներ. Պէտք է ըլլան 1,80 — 2 մէթր խոր և 0,80 լայն: Փորուած հողերը շուրջը լեցընել, տան շէնքէն այնքան հեռու պէտք է ըլլան որ տանը փլուզումը խրաժներուն չի փասէ: Ունենալ դիմակ, բահ եւ բրիչ:

Ինչպէ՞ս պաշտպանուիլ տուներու մէջ:—

1) Հրդեհի պատահականութիւնը և վտանգը նուազեցնել, պարպելով աւելորդ, հին եւ շուտ բռնկող կարասիք և ապահովելով առատ աւազ:

2) Սահմանափակել և արգիլել կազերու ներս թափանցումը փակցնելով բոլոր ծակերը, ճեղքերը՝ թուղթ-խմորով, խժով, մասթիքով, բրլաթով, շաթթէթթանով, սեւ օճառով եւն. ձիթաիւղի մէջ թաթխուած շորերով գոցել փեղկերուն մէջտեղը, ծխնելոյզները եւն:

3) Ապահովել ջուր, սննդեղէն, ամրափակ աւազաններու կամ անթափանցիկ նիւթէ յատուկ

հակներն են թունաւոր կոհակներ արձակելու համար:

2) Արեւը՝ մթնոլորտի օդին վարի խաւերը տաքցնելով դէպի վեր շարժումներ կ'ստեղծէ: Հողէն՝ դէպի բարձր եւ պաղ մթնոլորտը օդի խաւեր կը բարձրացնէ: Արեւի ատեն կոհակներ չեն նետուիր, քանի որ չեն կրնար դէպի վար իջնալ և արդիւնք տալ:

3) Խոնաւութիւնը. Առատ անձրեւ մը կը նշագէ կաղերու աղբեցութիւնը: Զուրը՝ անձրեւի կաթիլներու ձեւ, մշուշի հանգամանքով, կ'ոչընչացնէ, կամ կը տարրալուծէ կաղերը: Ընդհակառակը ջուրի շոգին, թեթեւ մշուշ մը, արգելք չեն կոհակներուն և կը նպաստեն կաղերու աղբելուն:

4) Երկրային դիրքը. Տափարակ դաշտերը և հողերը աւելի նպաստաւոր են կոհակներուն տալածման, քան լեռնային, խորդուբորդ, ձորերով ու բլուրներով վայրերը:

Այսպէս ուրեմն՝ կոհակներու համար նպաստաւոր են՝ մեղմ հով, ամպոտ, թեթեւօրէն միգապատ օդ, շոգի, տափարակ դաշտ, ո՛չ արեւ, ո՛չ անձրեւ:

Աննպաստ են՝ զօրաւոր հով, արեւ, անձրեւ, ջուր, խիտ մշուշ, խոնաւ օդ, խորտուբորդ լեռնային վայրեր եւ այլափոխ կլիմայ:

Այնպէս որ՝ մէկ խօսքով Լիբանանի մէջ օժտուած ենք բնական այն բոլոր առաւելութիւն:

ներով որոնք աննպաստ են կաղերու տալածման գործին: Երբ ասոնց կ'աւելցնենք՝ քաղաքներու եւ գիւղերու այլազան վայրերու մէջ ցանցառօրէն ցրուած հանգամանքը, փոխադրութեան ճամբաներու և միջոցներու գիւրութիւնը, կ'ունենանք ինքնապաշտպանութեան համար ամենազօրեղ և բաւարար երաշխիքը:

Հարկ անհրաժեշտ է սակայն սորվիլ և գիտնալ օգտուիլ բնութեան թէ գիտութեան տրամադրած միջոցներէն, պարագային համեմատ: Գիտակից ժողովուրդ մը երբ կ'ստանձնէ գործադրել իր պարտականութիւնները և հետեւիլ իշխանութիւններու հրահանգներուն, վտանգը կը հեռանայ:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԹԵԼԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

Ի՞նչ ընել երբ անազանգի նշան տրուի. —

1) Եթէ դուրսն են՝ առանց խուճաւի, հանգարտութեամբ և պաղարիւնութեամբ գնա տունըդ կամ ամենամօտիկ ապաստանարանը:

2) Եթէ տունն են՝

Եթէ ապաստանարան պիտի երթաս, գոցէ փեղկերդ, ջուրի, կաղի, ելեքտրականութեան ժամացոյցները: Գրպանի ելեքտրական լամբ մը, դիմակդ, մէկ երկու ծածկոց առ և գնա:

2. Իսկ եթէ հնար չէ՝ մօտակայ թաքստոց մը, կամ խրամի մը մէջ ապաստանիլ:

Ստուգել դուռներու, պատուհաններու ծակերը, ճեղքերը:

Մարել լոյսերը, օճախները, ելեքտրականութեան ելն.ի ժամացոյցները:

Վերնայարկէն նախընտրելի է տան վարի յարկը իջնալ:

Պատուհաններուն հակառակ կողմի երկու հաստ պատերուն անկիւնը կամ տան ամենէն լաւ պաշտպանուած անկիւնը ապաստանիլ:

Դիմակ դնել, իսկ եթէ չունինք՝ աչքերնիս պաշտպանել շօֆէորի ակնոցով. քթին ու բերանին դիմացը թաց լաթ մը, թաշկինակ մը, կամ շատ մը ծալքով բուրդէ կտոր մը բռնել, որը եթէ հնար է 22 առ հազար պիքարպօնաթ աը սուտի լուծոյթով թրջուած ըլլայ:

Ի՞նչ ընել եթէ անակնկալ կերպով ուժակոծում սկսաւ.

Եթէ տունն ես՝ դուրս մի ելլեր և վերը գըրուած հրահանգներուն հետեւիր: Ռմբակոծման ատեն թէլէֆօն մի ընել, հանդարտ կեցիւր մինչև որ ահագանգը վերջացած է ի նշան չի աը **բռնիլ**:

Եթէ դուրսն ես՝ մի վազիր. առժամապէս 2 հաստ պատի մը անկիւնը, փոսի մը մէջ ապաստանիր, եթէ ումքի հանդիպիս՝ փորիդ վրայ պառկիւր անշարժ և բերանիդ ու քթիդ թաշկինակդ թրջէ դիր եթէ դիմակ չունիս:

Ի՞նչ ընել եթէ թունաւոր կոհակի մը հանդիպինք. —

Եթէ դիմակ ունինք՝ անմիջապէս անցնել, ոյժով չի վազել, չի պռուլ:

Եթէ դիմակ չունինք՝ նախապէս յիշուած ձեւով զմեզ պաշտպանել:

Երբ թունաւոր կազերու հոտը առնէք՝

Խորունկ մի շնչէք, մակերեսային թեթեօրէն շնչեցէք և ձեր թոքերը թունաւոր օդով մի լեցընէք, մի պռուք, մի վազէք, հանդարտ կեցէք և մեղմօրէն հեռացէք:

Հեռանալ թունաւոր մթնոլորտէն՝ հովին հակառակ կողմը ուղղուելով:

Զի պռուլ, չի վազել, սանդուխ չ'ելլել, ոյժ չի վատնել, չի յուզուիլ:

Հեռանալէ վերջ՝ անշարժ պառկիլ և սպասել Օգնութեան Յանձնախումբին և փոխադրուիլ հանդարտութեամբ:

Ձեռքերնիդ աչքերնիդ չի տանիլ:

Եթէ թունաւոր կազ շնչած ենք կամ կասկածելի թունաւոր հեղուկի սրսկումներ ստացած ենք, պարագային համապատասխան դարձման կ'ստանանք Օգնութեան Կայանին մէջ:

Ի՞նչ ընել ահագանգէն վերջ. —

Զ'երթալ, չի պտտիլ այն տեղերը ուր ումք պայթած է, նամանաւանդ արեւոտ և տաք օդին:

Ձի մտնել վայր մը՝ ուր թունաւոր կազեր
մտած են:

Ձի դաշիւ հողի, ռումբի կտորներու, չուտել,
չի խմել, չի գործածել սննդեղէն, ըմպելի, հա-
գուստեղէն, անկողին, կահ և ամէն ինչ որ վա-
րակուած է, առանց հականեխումի և հրամանի:

Ձի մտնել ձեր տունը եթէ վարակուած է,
չի դաշիւ ոեւէ առարկայի հականեխուելէ առաջ:
Եթէ կան վիրաւորներ, կազէ վարակուած-
ներ, չդաշիւ, այլ իմաց տալ յատուկ սպասար-
կութեան:

ԿԱՐԳ ՄԸ ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ, ՀԱԿԱՆԵԽԻՉ
ԵՒ ՉԵԶՈՔԱՅՆՈՂ ԴԵՂԵՐ, ՈՐ ՊԱՐՏԻՆՔ
ՈՒՆԵՆԱԼ՝

Քըլօրիւր տը 20 ան պուաթ էթանշ կամ իրօ-
քըլօրիթ տը քալսիօմ:

Բէրը տէթէր.

Բաքիէ պիւվար.

Բամպակ.

Թէնթիւր տիօտ, էթէր.

Կազ - պանտ.

Օ օրգիծէնէ, քերմանկանաթ տը քօթաս 1 առ
հազար.

Ալքօլ, պիքարպօնաթ տը սուտ 22 առ հազար.

Քարպօնաթ տը սուտ.

Օ տը ժավել, օճառ, աղջուր 14 առ հազար.

Կ Ե Ր Զ

27

ԳԻՆ 2 ՖՐԱՆԺ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0278851

13.325